

jadranska razmišljanja

Publicist Ratko PASARIĆ

NOVI SAD

Udaljen stotinama kilometara od rodne obale Jadrana, često razmišljam o njemu, a posebno o, za mene, dvije primorske regije, rodni Dubrovnik i Boku Kotorsku. Njih prigrlih od mladićkog doba, kao nešto rođeno od iste majke. Ponekad misli zalutaju 1000 km

dugom obalom Jadrana i bezbrojnim ostrvima, hridima i stijenama, uz koje prolazih u mlado doba.

Jadran je to moj, uzana vodena plava kotlina, ukliještena između Dinarida i Apenina. To je prostor neizmjernih prirodnih bogatstava (koje danas ljudi sve više ruše i zagađuju. Stručnjaci tvrde da on danas daje oko 130.000 tona ribe, a da se ulov može povećati bez ikakvih posljedica (postavljam znak pitanja) za još 100.000 tona ribe. Oni tvrde da je to gotovo 40% ukupnog ulova u Sredozemlju.

Za mene je Boka, to »morsko jezero«, idealan »ribnjak«. Koliko sam posljednjih godina patio, svračajući u Boku kad gledah sve više zagađeno more tog pitorektnog zaljeva, najljepšeg toplog fjorda na svijetu.

Često tuga prigušuje srce, dok oči »pasu« polumrtvim maslinjacima. Kao da je ta biljka »voćka čudnovata« hraniteljica generacija, osuđena na propast. Maslina je stara koliko i civilizacija. Usjekla se u našu obalu, brda, polja, sela. Vapim da se maslinjacija vrati snaga uroda, kao što žeznem da se obali našoj vrata bijeli brodovi.

Jedan strani turista je rekao: »O Jadranu se ne može govoriti, on se osjeća...« Da o Jadranu treba pisati s osjećajem. Na Jadranu italijanskom i jugoslavenskom, cvjetale su mnoge kulture: etrurska, ilirska, helenska, latinska, romanska, germanska, slavenska i druge. Jadran pulsira, kao djelotvorno srce, živo srce u organizmu starog kontinenta. Jadran je star i vječno mlad. Jedan pomorac Švedanin je kazao: »Meni je mora preko glave, ali bih na vašem Jadranu ostao do kraja života«.

Naši jadranski krajolici su fantastični. Boka u noći je zaliv želja iz snova. Dobro reče jedan pisac: Jadran, a naročito njegov južni dio, ima ogromna kapacitet deponovanja i razlaganja stranih mu materija, ali ni taj kapacitet nije beskonačan. Crveni signal još nije upaljen. Ali ne znam koliko smo u ovom trenutku od njega udaljeni, niti što će se dogoditi ako u njega uletimo. Zasljepljeni bljeskom brzog i lakog profita, činimo sve što nam je od trenutne koristi, iako ne znamo što smijemo a što ne. Mi se ponašamo kao da znamo sve odgovore, a u stvari ne znamo još ni sva pitanja.« Koliko istine u tim riječima?

Naši stari bili su daleko pametniji u odnosu na čuvanje jadranske prirode, od nas ustreptalih ljudi iz druge polovine 20. stoljeća. Ribari već desetak godina, kao najistaknutiji poznavaoči Jadrana, primjećuju drastično smanjenje pojedinih vrsta ribe. Bojim se, ulazimo u haotičnu biološku situaciju u vodama Jadrana. Da li se to već vidi predznak bliske ekološke katastrofe? Apeliram na sve i mjerodavne i nemjerodavne da nešto učine, da nam očuvaju vode Jadrana, njegovo modrilo, njegovo zdravlje, jer će inače najljepši sredozemni zaliv postati još za života moje generacije smrdljiva bara.

Stručnjaci iznose da je koncentracija biocida u živim organizmima Jadrana najviša u vodama južnog Jadrana — od Neum-Kleka do ušća Bojane, sred dva bisera: Dubrovnik i Boka.

Prestanimo sa crnim razmišljanjima. Vratimo se slikama ubavim, očaravajućim, onima što nadahnjuju liriku.

Dubrovnik, Boka... proizvod su čudesne igre prirode i ljudske kreativnosti iz doba koje je prohujalo s vihorom. Jedan pisac je rekao: »More je lijepa igra u prirodi«, a ja bih rekao: »Zemlja je lijepa igra u kosmosu, a mora su estetski vrhunac Zemlje«. Na Jadranu tišina, bunaca, talasi, tramuntana, bura, šilok, lebičada... sve je to igra mora, veleban igrokaz potekao iz svemirskog zakona. Nema veće epopeje nego li one koja se iskazuje u čovjekovoj vječitij borbi za morem. Čovjek, ta sićušna stvar na Zemlji bori se s nepregledno velikim. To su naši stari shvatili i zato često pobjeđivali.

Prije mnogo decenija Ilyde de Neuville (francuski ministar mornarice) izrekao je jednom zgodom, uistinu lijepu misao: »Pomorci su dva put ljudi i to zbog nadljudske energije koju traži njihov herojski, a opet pjesnički život na moru.«

Negdje je zapisano da će čovjek smiriti svoj nezasićeni duh tek onda kad se opet potpuno slije s morem, kao u danima kad je iz njega proistekao.

Iskra svemirskih nadahnuća najjača je u plavetnom moru. Sve je lijepo na moru i u moru. Pokušavam već pola stoljeća da shvatim svu bit, svu srž mora i obala dubrovačkih i bokeljskih, ali sve to čas se primakne, čas izbjegne.

Pređa mnomo iskrsavaju morske slike nedavne prošlosti. U Kotoru sam starodrevnom, sunce negdje daleko zalazi, zaliv tone u suton, a glava Njegoševa Lovčena još bridi pod sunčevim zrakama. Prizor kakav bi teško oslikao i najveći umjetnik. Nekoliko dana docnije te kasne jeseni evo me u rodnom gradu (Dubrovniku). Na Brsaljama sam. More mlatara svom žestinom (na pučini je grego-levante). Morska pjena skače do podnožja Lovrjenca. Iz te pjene kao da se rađa Penatur — ta eroziona hrid u Pilama. Ime joj je latinsko, a znači »hrid kazne«. More je postavilo na kamenu urvinu ovu ljepotu što je nazivljemo: Dubrovnik. Svaki kamen je bio oplakivan morem prije nego što je bio ugrađen u zidine ovog grada. More je utisnulo svoj poljubac vječnosti u stijene nad kojima moj Grad počiva.

Misao odleprša u ono homersko doba, kad se i sam Posejdon vozikao po moru u zlatnoj školjci, a trozubom podizao silne talase. Čovjek s mora stvorio je krilaticu:

Živjeti se samo može,
Al' brodititi baš se mora!«

I naši stari plovili su jer im to nije značio samo život nego i ono gordo, muško zadovoljstvo. Pradjed mi bješe skrivan na škuni. Našao je najljepši grob u utrobi mora.

Produžetak hercegovačkog kamenog mora to je dubrovačka od kamena sazdana obala, paljena suncem i močena slanom pjenom mora. U ona davna vremena tu se spustila Hercegovina i utisnula svoj kameni oprostajni poljubac Jadranu.

Onaj geropadni i samouvjereni maršal Marmont zapisao je o Dubrovniku, u svojim memoarima, da mašta ne može da zamisli savršenijeg mjesta pri moru.

Šetam Gružom: Evo me do znamenite »Tarace«. Tu sam gledao treći dio »Dubrovačke trilogije« od gospara Iva Vojnovića. Za taracu je rečeno da bješe nekad znamenito ročište dubrovačkih humanista. Tu je Orsat (Medo) Pucić pjevao svoju »Cvijetu« i druge lirske pupoljke, a brat mu Niko Veliki »razgovarao s Platonom ko Platon sa Sokratom«.

Evo me opet u Boki. Oko ne zna na čemu da se zaustavi. Teško je čovjeku prosuditi što je ubavije: Morinj, Perast, Risan, Gospa od Škrpjela, katedrala sv. Tripuna, kolo Bokeljske mornarice, Lukovićev Prčanj... Boka je zbirka morskih dragulja nad kojima se uzdiže kovitlac kamenih gora. Stalno sam na relaciji Dubrovnik — Boka — Dubrovnik. Čas me privlači jedno, čas drugo.

Kažu da su morske špilje najdivniji biser mora. Nažalost malo je i našem svijetu poznata ljepota — teško pristupačne — dubrovačke Modre špilje. Modrinu u njenom puncu značenju, rekao bih ekstremnom, prvi put upoznah kao mladić, kad uljezoh gondulom u nju. Docnije kad pročitah djela pjesnika Sundečića shvatih da ovi njegovi stihovi najbolje pristaju ovom dubrovačkom maritimnom raritetu. Citiram ih:

Bože, Bože! oh! kakvo li čuvstvo,
Po mojim se prsima razlijeva!
Okolo murka tamo i ovamo,
Jedna misa' za drugom mi sijeva.
Časkom nešto zapanjim se samo,
Časkom opet kao munja plamen,
Malo pođem... a pak opet stanem,
Raskošnosti prirode se divim«.

Podno hridi što se steru podno Gorice sv. Vlahu skrila se dubrovačka Modra Špilja. Kao stidljiva mlada ne nudi se oku svakom. Da je Dante nabasao ovdje sigurno bi svoju Beatrisu ukomponovao sa pozadinom ove špilje. Ruka prirode se ovdje raskošnički ponijela, rasipala je ljepotu. Tu se iskazala umjetnička objest tvorca — prirode.

Prof. dr Božo Cvjetković (predavao je i na dubrovačkoj nautici) nazvao je ovu špilju »vrtkom kra-

sote i čara«. Rečeno je za nju i ovo: Slika neba u zemskom okviru! Divno, duboko modriilo ushićuje nam oči i diže srčani tlak. Tu ćeš, čovječe, naći i milovidnu ljubičastu boju. Sve to na trenutak podsjeća na raskoš boja crkvenih prozora iz doba renesanse. Dobar poznavalac ove špilje, prof. Vučetić je kazao: »Sunčana svjetlost s dvora, trepteći uslijed gibanja mora, odražuje se na svod i prelijeva se od svjetložute boje na crvenu, ali blijedom intonacijom. Sve kamenje svoda, i da je bijeli vapnenac, ima svijetlo-zelenu blijedu boju. Između škripa vazduh je modar kao modar dim, komadi stijena imaju različite boje, kao ružičastu, gnjilasto-crvenu i ostale, sve manje ili više blijede. Ako se s mjesta, gdje špilja pravi kut, pogleda prema ulazu, more je na lijevo jasno modre boje, a desno oko ulaza, prelijeva se u blijede boje duge. Kad se ovdje povratimo, te veslom ili štapom udarimo po vodi, iskoči pljusak modre boje, lijepe metalne svjetlosti, te se razvrgne u sjajnu srebrenu pjenu i jasne crvene pruge. U zakutku voda ima sjajnu boju, kao pravu plamteću fosforescenciju. Dno je vidljivo i bijeli šljunak na njemu, pod titrajem površine, sjaji kao srebro, a gibanje mora o stijene pravi srebrenu pjenu«. Ovim riječima prof. Vučetića ne treba nadopune da bi se ilustrirala malo poznata ljepota ove morskog špilje.

Evo me na Daksi. To je prvo elafitsko ostrvo kad se isplovi iz gruške luke. Jedan kutak zelena mira sred morskog plavetnila. Bogata je Daksa historijsko-književnim spomenama. Autohtoni su ovdje zasadi borova, čempresa i tropskog rastlinja. Čitao sam, da je pjesnik »Osmana« — gospodar Đivo Gundulić počeo boravio na Daksi. Kažu da je on tu svraćao da okaje svoje velike grijehe, mladenačke hirove, a koje pomno skrivaše vlasteotska narav, da ne izađu svjetlu i svijetu na vidjelo. Za »velike setemane« činjaše tu Đivo pokoru.

Da završim ova svoja jadranska razmišljanja sjećanjem na Pracata.

Kiša me potjerala u Knežev dvor. Preda mnom kip Pracata. Kažu da je u sto kapi krvi ovog moreplovca, gospara Miha, bila po jedna kap našeg mora. Znani pomorac, brodovlasnik i trgovac na veliko rodio se na najljepšem elafitskom ostrvu — Lopudu. Umro je u gradu sv. Vlaha 1607. godišta proslavivši bandijeru (zastavu) Dubrovačke Republike. Jedini put od početka do kraja ovog Grada — Republike desilo se da Senat odobri podizanje spomenika njemu u čast, i to pučaninu, pomorcu. Time su vlastela dubrovačka, tako legenda kaže, više simbolizirala odanost Dubrovnika onom elementu koji bješe izvor života ove države — mora.